

KRYSTYNA CHAŁAS

PRZYMIOTY OSOBY LUDZKIEJ
W CENTRUM PROCESU RESOCJALIZACJI
– PERSPEKTYWA OSIĄGNIĘĆ
WYCHOWAWCZO-DYDAKTYCZNYCH

WPROWADZENIE

U podstaw poniższych analiz znajduje się teza: nie ma wychowania bez koncepcji człowieka, także nie ma resocjalizacji bez przyjęcia koncepcji człowieka. Przyjęcie koncepcji człowieka warunkuje cele, treści, metody, formy i rzutuje na efekty wychowawczo-dydaktyczne. Powstaje więc pytanie: jaką koncepcję człowieka przyjąć w perspektywie osiągnięcia pełni człowieczeństwa.

Filozofowie, pedagodzy, przedstawiciele psychologii humanistycznej, teologowie są zgodni, że tą koncepcją jest koncepcja osoby ludzkiej (M. Nowak, A. Maryniarczyk, F. Adamski, A. Szostek, P. Oleś i in.).

Powstaje pytanie: W czym wyraża się fenomen osoby? Ze względu na charakter opracowania poniżej zostanie w skrótovej formie udzielona na nie odpowiedź.

Marian Nowak, rozpatrując fenomen osoby, sens i znaczenie istnienia osobowego w świetle interpretacji R. Guaraliniego, stawia dwa zasadnicze pytania. Pierwsze pytanie brzmi: Co to jest osoba? Udziela na nie odpowiedzi: „Osoba jest istnieniem uformowanym na podstawach wewnętrzności, zdeterminowanym przez ducha i działającym w duchu” (Nowak, 2019, s. 502).

Natomiast drugie: Kto to jest osoba? Odpowiedź brzmi: „Osoba to «ja» tzw. istnienie uformowane, wewnętrznie twórcze, jeśli jest w sobie i dysponuje sobą” (Nowak, 2019, s. 502).

Prof. dr hab. KRYSTYNA CHAŁAS – Katedra Dydaktyki, Edukacji Szkolnej i Pedeutologii, Instytut Pedagogiki, Wydział Nauk Społecznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: krystyna.chalas@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8303-5211>.

W powyższym kontekście osoba jest zdolna do działania i wartościowania siebie, stanowienia o sobie, o swej indywidualności i niezależności. Posiada ona umiejętność poznania wewnętrznego i podporządkowania rzeczywistości dzięki zdolności do abstrakcji. Dzięki rozumności oraz możliwościom poznawczym osoba przewyższa wszystkie byty natury nierozumnej mimo swego udziału w ich kształtowaniu i budowaniu (Adamski, 2005, s. 10).

W kontekście tematu przedstawionego opracowania na uwagę zasługują przymioty osoby: godność, rozumność, mądrość, wolność, odpowiedzialność, zdolność do miłości i transcendencji. Umieszczanie ich w centrum procesu resocjalizacji implikuje uczynienie z nich zadań, treści, efektów tego procesu. Poniżej dokonana zostanie skrótowa analiza przymiotów osoby w aspekcie powyżej wskazanych elementów procesu resocjalizacji (opracowanie zawiera fragmenty i rozszerzone treści: Chałas i Łobacz, 2020, s. 124-306).

PRZYMIOTY OSOBY LUDZKIEJ – PERSPEKTYWA OSIĄGNIĘĆ WYCHOWAWCZO-DYDAKTYCZNYCH

GODNOŚĆ CZŁOWIEKA

Godność człowieka określa jego wielką wartość. Najkrótszą jej definicję spotykamy w *Słowniku katolickiej nauki społecznej*: „Godność człowieka, specyficzna wartość osoby ludzkiej” (Podrez, 1993, s. 54-55).

Według J. Messera godność charakteryzują cztery podstawowe aspekty – teologiczny, metafizyczny, etyczny, autogeniczny:

Podstawą godności w aspekcie teologicznym jest stworzenie na obraz i podobieństwo Boże oraz odkupienie w Chrystusie. Podstawę metafizyczną godności stanowi rozum człowieka oraz jego wartość stanowiąca cel sam w sobie. W aspekcie etycznym podstawa godności w możliwości i zdolności świadomego i wolnego działania oraz ponoszenia za nie odpowiedzialności. Podstawą godności człowieka w aspekcie ontologicznym jest świadomość, że różni się on od zwierząt, że u podstaw realizacji jego celów egzystencjalnych znajdują się akty rozumu u wolnych decyzji, a nie instynkty (Za: Mazurek, 2001, s. 42).

W procesie wychowania oraz resocjalizacji na uwagę zasługują dwa podstawowe rodzaje godności: godność osobowa i godność osobowościowa.

Godność osobowa – godność osoby ludzkiej – jest wielką wartością, często określaną wartością wartości. Godność osobowa oznacza funkcję normatywną wartości trwałych, obiektywnych, uniwersalnych (Za: Mazurek, 2001, s. 18).

U podstaw jej istoty znajduje się antropologia filozoficzna i teologiczna. Wojciech Chudy zauważa, że „godność, czyli to, co odróżnia człowieka w sposób definitywny od pozostałych bytów niższych, płynie z Bytu Najwyższego, jest więc wzięte od Boga, z woli i miłości Bożej” (1996, s. 141).

Według A. Szostka godność osobowa jako właściwość osoby ludzkiej rozumianej jako byt duchowo-cielesny, dla którego zmienna jest zdolność rozumnego i wolnego samostanowienia oraz bezinteresownej miłości” (Szostek, 1998, s. 60).

Istotne cechy godności osobowej podkreśla J. F. Mazurek. Definiuje godność osoby jako „wartość ontyczną – wrodzoną, trwałą, niezbywalną i równocześnie zobowiązującą” (Mazurek, 2001, s. 18).

Z punktu widzenia procesu resocjalizacji na uwagę zasługuje definicja J. Mariańskiego. Autor pisze, że:

godność osoby ludzkiej (godność osobowa) jest wartością absolutną, nienaruszalną, niestopniowalną, zakorzenioną w ontycznej strukturze człowieka, ale z niej wynikają postulaty moralnego doskonalenia się oraz powinności afirmowania innych osób w imię ich godności (godność osobowościowa i osobista) (2017, s. 16).

W kontekście powyższej definicji można poczynić pewne ustalenia ważne dla procesu resocjalizacji:

- w godności osobowej podmioty resocjalizacji: nauczyciel resocjalizujący i osoba resocjalizowana są sobie równi;
- osoba resocjalizowana jest wielką wartością;
- osobie resocjalizowanej nikt nie może odebrać godności osobowej:
 - w godności osobowej resocjalizowanego tkwią zobowiązania dla obydwu podmiotów: nauczyciela prowadzącego resocjalizację do pomocy w poszanowaniu i afirmacji własnej godności osobowej oraz dawania temu świadectwa poprzez urzeczywistnianie własnej i właściwej hierarchii wartości;
 - osoby resocjalizowanej do poszanowania własnej wartości i wartości drugiego człowieka, do poszanowania godności osobowej, powrót na drogę życia na miarę swej godności osoby.

Godność osobowa staje się więc swego rodzaju „gwiazdą zaranną”, która opromienia podmioty resocjalizacji, wskazuje drogę życia na miarę osoby, prowadzi do pełni człowieczeństwa. Godność osoby stanowi ogniwo integrujące podmioty resocjalizacji, ogniwo stałe, nienaruszalne, niezniszczalne. Tym ogniwem jest wartość osoby wyrażająca się w stworzeniu człowieka na obraz i podobieństwo Boże.

Jak zostało wyżej podkreślone – godność osoby jest zobowiązująca. W powyższym kontekście jawi się druga kategoria godności – godność osobowościowa.

Określana jest jako „doskonałość jaka zrodziła się w działaniu moralnie wartościowym i utrwaliła się w czyjejś osobowości” (Mazurek, 2001, s. 81).

Godność osobowościowa posiada więc aspekt indywidualny i społeczny. Jej podstawą jest aktywność człowieka w aspekcie rozwoju moralnego, oddziaływania wychowawcze, samowychowawcze oraz środowiskowe.

Godność osobowościowa jest ukonstytuowana przez akt decyzji, intelekt i wolę. Te trzy elementy są ze sobą zintegrowane, wzajemnie się przenikają i warunkują.

Odnosząc zagadnienie godności osobowościowej do problematyki resocjalizacji należy podkreślić, że ten rodzaj godności staje się głównym celem resocjalizacji, niski jej poziom staje się bowiem pierwszą przyczyną podjęcia procesu resocjalizacji. Wskaźnikami niskiego poziomu godności osobowościowej (a nawet jej utraty) są: brak poszanowania własnej wartości (godności osobowej), odwrót od urzeczywistniania własnej, lecz właściwej hierarchii wartości prowadzącej do integralnego rozwoju, do pełni człowieczeństwa; poniżanie się dla jakichś osobistych korzyści, schlebienie, ślepe posłuszeństwo, oportunizm, kłamstwo, przedmiotowe traktowanie człowieka, brak poszanowania jego godności osobowej, rezygnacja z życia prawego, godnego osoby ludzkiej.

Osiągnięcie przez człowieka niskiego poziomu godności osobowościowej jest główną przyczyną podjęcia procesu resocjalizacji wobec człowieka. Podstawowym zadaniem staje się wspomaganie osoby o niskim poziomie godności osobowościowej w jej rozwoju, poprzez odzyskiwanie siebie, swojej pełni człowieczeństwa. Wiąże się to z pomocą w podejmowaniu właściwych decyzji, rozwijaniu zdolności poznawczych (intelektu) i silnej woli; w rozwoju moralnym; odzyskiwaniu szacunku do siebie i drugiego człowieka. Godność osobowościowa staje się celem procesu resocjalizacyjnego. Jego podstawę aksjologiczną stanowią wartości moralne.

Urzeczywistnianie ich przez osoby resocjalizowane stanowi trajektorię wiodącą do sukcesu osiągnięcia wysokiego poziomu godności osobowościowej.

Rzecz w tym, by osoba resocjalizowana podjęła świadomą, celową, motywowaną i wolną własną aktywność wewnętrzną i zewnętrzną w stosunku do siebie, ludzi, Boga i świata.

ROZUMNOŚĆ I MĄDROŚĆ

U podstaw tej aktywności powinien znaleźć się drugi ważny przymiot osoby – rozumność i mądrość. Zarówno rozumność, jak i mądrość powinny stać się celami procesu resocjalizacji, a zarazem swego rodzaju „środkami”, instrumentami pozwalającymi odkrywać siebie, pełnię swojego człowieczeństwa, godne życie młodego człowieka.

U podstawy rozumności znajdują się zdolności poznawcze, spostrzeganie, uwaga, pamięć, wyobraźnia, myślenie. Poszukiwanie sposobów zdolności poznawczych osób resocjalizowanych oraz ich rozwijanie staje się ważnym zadaniem pedagogicznym, odkrycie wysokiego poziomu poszczególnych elementów zdolności poznawczych pozwoli bowiem na ustalenie mocnych stron w osobowości. Wiąże się to z doбором zadań natury wychowawczo-dydaktycznej, stworzenie sytuacji w perspektywie wysokich osiągnięć. Odkrycie mocnych stron i stworzenie szansy przeżycia sukcesu stanowi czynnik poczucia wartości siebie, swojej godności.

Z rozumnością integralnie związana jest mądrość, która jest swego rodzaju umiejętnością dotyczącą strony moralnej, ogarniającą, angażującą i wyróżniającą całą osobę.

Mądrość wyraża się w rozeznaniu dobra i zła oraz wyborze dobra. Człowieka mądrego charakteryzuje przenikliwość i umiejętność przewidywania. Nie ocenia on pochopnie ani na podstawie pozorów, ale wielostronnie, gruntownie i rozważnie, umiejętnie korzystając z życiowych doświadczeń. Posiada umiejętność przewidywania, czyli uprzedzania myślą szczególnie niepożądanych i niezamierzonych skutków swoich decyzji (Olszówka). Według Wincentego Okonia stanowi ona:

cechę osobowości człowieka polegającą na ukierunkowaniu jego rozumu według systemu uniwersalnych wartości ogólnoludzkich, przy czym jej symptomem jest zarówno sam wybór wartości, jak i posługiwanie się rozumem w realizowaniu tych wartości (2007, s. 241).

Natomiast Wojciech Pomykało definiuje mądrość jako:

taki sposób zintegrowanego myślenia i działania oraz taką właściwość osoby ludzkiej, które otwierają szansę skutecznego poznania i rozwiązywania problemów nowych, nietypowych, niepowtarzalnych, niekonwencjonalnych, o szczególnym stopniu trudności. Mądrość otwiera szansę przed jednostkami ludzkimi i ich różnego rodzaju zbiorowościami, będąc wyrazem osiągnięcia takiego zakresu rozwoju, umiejętności syntetyzowania wiedzy, nauki, umiejętności wykorzystania mądrości potocznej, które powodują, że jednostki i zbiorowości są w stanie sprostać wyzwaniu aktualnych i nadchodzących czasów, nawet w okresach najbardziej przyspieszonego i słabo przewidywalnego rozwoju (1998, s. 227).

Józef Herbut z kolei definiuje mądrość jako:

rodzaj wiedzy teoretyczno-praktycznej łączącej namysł nad podstawowym porządkiem rzeczywistości z tworzeniem wizji wartościowego życia i oceną moż-

liwości jej realizacji, przy uwzględnieniu charakteru ludzi oraz okoliczności ich działań; trwałe uzdolnienie deformowania takiej wiedzy nazywane jest cnotą mądrości (roztropności); w teologii stanowi też główny przymiot Boga i jeden z darów Ducha Świętego; przejawy mądrości zależne są od kultury, a zwłaszcza od idei religijnych i światopoglądowych (2008, s. 309).

Zdaniem badaczy pojęcie mądrości zachowuje kulturową uniwersalność i daje się sprowadzić do kilku kryteriów:

– Mądrość zajmuje się ważnymi i trudnymi pytaniami oraz strategiami dotyczącymi stylu i sensu życia.

– Mądrość obejmuje wiedzę dotyczącą granic wiedzy i elementu niepewności w świecie.

– Mądrość reprezentuje najwyższy poziom wiedzy, zdolności sądenia i kompetencji doradczych.

– Mądrość stanowi wiedzę o wyjątkowo dużym zakresie, głębokości, ciężarze gatunkowym i stopniu wyważenia.

– Mądrość wymaga doskonałej synergii umysłu i charakteru, to jest współgrania wiedzy i cnót.

– Mądrość reprezentuje wiedzę wykorzystywaną dla dobra lub dobrostanu własnego i innych ludzi.

– Mądrość, choć trudno ją zdobyć i określić, łatwo rozpoznać w jej przejawach (Baltes, Glück, Kunzmann 2004, s. 122).

Najogólniej można określić mądrość jako umiejętność/zdolność odróżniania dobra od zła i wybór zobiektyzowanego dobra w swoim postępowaniu.

W powyższym kontekście można sformułować pewne wskazania w pracy z podmiotami resocjalizowanymi:

– orientowanie się na urzeczywistnianie dobra;

– rozwijanie kompetencji odróżniania zła od dobra;

– wspomaganie w zrozumieniu, że nie tylko cel jest ważny, ale również środki;

– rozwijanie krytycznego myślenia;

– wzbudzanie motywów wyboru dobra;

– wspomaganie w zrozumieniu, że mądrość odgrywa kluczową rolę w budowaniu satysfakcjonującego życia;

– towarzyszenie resocjalizowanym w odzyskiwaniu mądrości, dając jej świadectwo bycia człowiekiem mądrym.

WOLNOŚĆ

Kolejnym przymiotem osoby stanowi wolność, która jest potwierdzana w procesie realizacji dobra a przez to mądrości.

W naukowym dyskursie spotykamy różne jej ujęcia: filozoficzne, teologiczne, socjologiczne, psychologiczne bądź pedagogiczne.

W ujęciu filozoficznym wolność definiowana jest przez M. A. Krąpca jako „autodeterminacja osobowego (świadomego) działania” (2008). W ujęciu tym wartość ta odróżnia się od indeterminizmu oraz determinizmu. Odnosi się ją do struktury osobowego bytu człowieka, zaznaczając, że ujawnia się w specyfice wolnego działania urzeczywistniającego się przez akty decyzyjne. Stanowią one syntezę poznania i miłości (Krąpiec, 2008).

Akty decyzyjne są nieodłącznie związane z osobowym działaniem człowieka, warunkują autodeterminację i konstytuują go jako realne źródło urzeczywistniania dobra. Mieczysław A. Krąpiec podkreśla, że „Tylko działanie osobowe, zwane działaniem ludzkim, może być działaniem wolnym, płynącym z aktu własnej decyzji” (2008). Ważną kwestią jest świadomość wolnego działania i towarzysząca nam stale jako refleksja bądź poznanie przejawiające się m.in. w procesach działania.

Filozoficzne ujęcie tej wartości podkreśla istotę aktu wolności jako aktu bytu materialno-duchowego, ujmowanego integralnie, z uwzględnieniem czynników materialnych, biologicznych, intelektualnych, woli, zmysłowych źródeł działania poznawczego i pożądanego. Wszystkie one konstytuują wolność człowieka, która ostatecznie jest potwierdzana w procesie realizacji dobra. Jak podkreśla M. A. Krąpiec: „Dobro jest zawsze motywem decyzyjnego działania. Prawdziwe dobro, wybrane przez człowieka jako motyw i cel działania, ostatecznie uzasadnia ludzką wolność. Wolność jest zawsze wolnością do realizowania dobra, a nigdy zła, w każdej dziedzinie życia” (2008).

Rozpatrując ujęcie filozoficzne wolności, zasadne staje się odniesienie do jej istoty w nauczaniu Jana Pawła II. Papież ukazuje integralność wolności, co wyraża się w zintegrowaniu wymiaru aksjologicznego, osobowego i podmiotowego. Wolność jest zarazem wartością, przymiotem osoby i nieusuwalnym atrybutem, który świadczy o jej podmiotowości.

Podstawowe źródło wolności stanowi godność osoby, która jest dana, niezniszczalna i nienaruszalna, a ponadto zobowiązuje do rozwijania godności zadanej – osobowościowej. Tym samym wolność jest zakorzeniona w akcie stworzenia na obraz i podobieństwo Boga i odkupienia przez Chrystusa.

Wolność dwustronnie wiąże się z prawdą – jest od niej zależna, z kolei prawda pełni wobec niej funkcję służebną. Bez prawdy wolność nie jest prawdziwą

wolnością. Jan Paweł II podkreśla: „Wolność zawiera w sobie kryterium prawdy, dyscyplinę prawdy. Bez tego nie jest prawdziwą wolnością, jest zakłamanie wolności” (1985).

W ujęciu socjologicznym wolność znajduje swój wyraz w odniesieniach społecznych i narodowych. Rozumiana jest najogólniej jako wyzwalenie od niesprawiedliwych struktur społeczno-politycznych, ale też nabiera wymiaru wolności zindywidualizowanej. Podkreśla się jej wymiar społeczny oraz indywidualny i traktuje jako prawo w sferze życia społecznego. W socjologii wolność ma wymiar aksjologiczny, pozostając ściśle zintegrowana z wartościami poznawczymi, moralnymi, estetycznymi, ideowymi, narodowymi i religijnymi. Dodatkowo jest odpowiedzialna za ich urzeczywistnianie. Podkreśla się konieczność łączenia wolności indywidualnej z odpowiedzialnym korzystaniem z niej w życiu społecznym. Podnoszony jest również problem granic wolności, które wyznacza dobro drugiego człowieka.

Pojęcie wolności stanowi przedmiot zainteresowania także pedagogów. Według S. Hessena wartość ta jest integralnie połączona z karnością, osobowością, światem wartości i kulturą. Za wskaźniki wolności uznaje się oryginalność i nowość rozwiązywanego zadania.

Wolność człowieka stanowi permanentne zadanie, które jest wciąż podejmowane. Wyzwania tego nie można raz na zawsze rozwiązać, lecz należy je wypełniać na miarę swojej rozwijającej się osobowości. Wolność wyraża i stwarza osobowość. Przejawia się również w rozeznawaniu, wartościowaniu kultury zewnętrznej oraz jej tworzeniu w służbie człowiekowi i rozwijaniu jego człowieczeństwa (Hessen, 1997, s. 100-124).

Wolność w ujęciu Z. Matulki ma charakter operacyjny, wskazuje na działania wychowawca w procesie jej kreowania. Wolność człowieka – zdaniem autorki – polega na „panowaniu» nad sobą i «kierowaniu» swoim postępowaniem zgodnie z normami moralnymi, zasadami współżycia społecznego i przyjętymi obowiązkami” (Matulka, 1997, s. 249). Wymaga ona wysiłku ascetycznego, który stanowi czynnik dynamizujący dojrzewanie do wolności godnej osoby ludzkiej. Nie ma wolności bez samowychowania, bez stawiania sobie wysokich wymagań i podejmowania działań koniecznych, by sprostać wspomnianym wymaganiom.

Andrzej de Tchorzewski definiuje wolność jako „możliwość dokonywania przez niego wyborów, które można usprawiedliwić w oczach innych” (2008, s. 247). Podkreśla przy tym, że:

Wybory te winny cechować się nieskrępowaniem, suwerennością, autonomią, które są wyznacznikami poszukiwania przez człowieka takich wartości jak prawda, dobro

i piękno. Godność człowieka zawsze wiąże się z jego wolnością, której nie przekracza i nie lekceważy, lecz czyni ją wolnością odpowiedzialną (2008, s. 247).

Ważną kwestią w pedagogicznym ujęciu wolności jest perspektywa integralności, wyrażająca się w łączeniu tego pojęcia z antropologią człowieka, jego egzystencją i strukturami wartości. Takie integralne podejście znajdujemy w rozważaniach M. Nowaka. Łączy on fakt ludzkiej wolności z antropologią, egzystencją człowieka i odpowiedzialnością. Zauważa:

Pytając o możliwość bycia wolnym, musimy pytać nade wszystko o charakter egzystencji ludzkiej, o to, co jest w niej szczególnego. Wolność jest wskaźnikiem autonomii i samowystarczalności ludzkiej egzystencji, ale jej urzeczywistnienie zachodzi w relacji do innych ludzi. Wolność jest zatem osadzona w życiu wspólnotowym i przejawia się jako element porządkujący je. Jest to w zasadzie konstytutywny element życia ludzkiego (2000, s. 336-337).

Wolność definiuje jako „decyzję woli będącą odpowiedzią wychodzącą z istoty bytu osobowego na pojawiające się wyzwania i zawołania wyrażające się w odpowiedzialności” (2000, s. 338).

W pedagogicznym ujęciu wolność odnosi się do kontekstu aksjologicznego. Z tego względu podkreśla się w nim związek z określonymi wartościami. Wolność jest ściśle związana z godnością, prawdą i dobrem. Musi być jednocześnie podporządkowana powyższej triadzie. Wiąże się również z solidarnością i odpowiedzialnością, a urzeczywistnianie tych dwóch wartości gwarantuje poczucie wolności. Zintegrowanie wolności z godnością, prawdą, dobrem, odpowiedzialnością i solidarnością tworzy płaszczyznę, na której rozwijana jest wolność dojrzała, prawdziwa i obiektywna. Im wyższy poziom urzeczywistniania przez człowieka tych wartości, tym wyższe poczucie wolności.

Wolność uznawana jest za naczelną wartość życia indywidualnego i zbiorowego, co implikuje patologie w jej rozumieniu. Andrzej Maryniarczyk podkreśla, że

zaczęło się upowszechniać przekonanie, że liczy się tylko wolność. Wolność nade wszystko i ponad wszystkim. Tak doszło do absolutyzacji wolności i postawienia jej „przed człowiekiem” czy „zamiast człowieka”. Wolność przestała być wyrazem aktu decyzji w wyborze dobra, a stała się sama w sobie nowym bóstwem (1999, s. 5).

Z tego też względu naświetlenie młodzieży istoty tej wartości jest niezwykle ważnym zadaniem, szczególnie ze względów pedagogicznych. Przekazanie młodym ludziom błędnego rozumienia wolności może stać się bowiem nośnikiem postaw i zachowań szkodliwych społecznie.

Powstaje pytanie: czy błędne zrozumienie wolności przez młodych ludzi nie było jedną z przyczyn poddania ich resocjalizacji. Twierdząca odpowiedź wydaje się oczywista. Stąd wyrastają podstawowe zadania:

- wspomaganie osób poddanych resocjalizacji w zrozumieniu istoty i funkcji w życiu człowieka wolności do wyboru dobra;
- wspomaganie osób poddanych resocjalizacji w zrozumieniu istoty i funkcji w życiu człowieka wolności od wyboru zła;
- wspomaganie osób resocjalizowanych w urzeczywistnianiu wolności do wyboru dobra i wolności od wyboru zła;
- wspomaganie osób poddanych resocjalizacji w zrozumieniu granic wolności;
- stwarzanie osobom resocjalizowanym sytuacji sprzyjających urzeczywistnianiu wartości wolności i stawianie im zadań poprzez realizację, których będą stawać się osobami wolnymi; wolnymi wewnątrznie od łamania zasad i norm moralnych; osobami o dojrzałej wolności;
- kształtowanie u osób resocjalizowanych pragnienia dojrzałej wolności;
- dawanie świadectwa człowieka wolnego.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ

Wolność jest związana z odpowiedzialnością – kolejnym przymiotem osoby.

Syntetyczne określenia odpowiedzialności spotykamy w ujęciach słownikowych i encyklopedycznych. W *Słowniku współczesnego języka polskiego* odpowiedzialność określana jest jako „konieczność ponoszenia konsekwencji swojego lub czyjegoś postępowania, zachowania wynikające z przekonania wewnętrznego lub nakazu prawnego” (Dunaj, 1996, s. 662).

W definicji zamieszczonej w *Encyklopedii aksjologii pedagogicznej* znajdujemy odniesienie do postępowania osoby, wolności, oceny postępowania według reguł moralnych. Zgodnie z tym źródłem odpowiedzialność to

cecha moralnego postępowania osoby ludzkiej, która wypływa z dobrowolności postępowania, w sensie sprawstwa aksjologicznego oznacza stan rzeczy, w którym skutki działania (również poprzedzająca je intencja) są podstawą oceny człowieka jako sprawcy tych skutków z perspektywy określanego systemu reguł moralnych” (Chłodna-Błach, 2016, s. 672).

W *Wielkiej encyklopedii nauczania Jana Pawła II – Encyklopedii nauczania moralnego* pojęcie odpowiedzialności jest zdefiniowane jako odpowiedzialność moralna rozpatrywana na trzech płaszczyznach:

- osoby odpowiedzialnej,

- dziedziny odpowiedzialności,
- instytucji.

W opracowaniu tym czytamy:

Odpowiedzialność moralna osoby (subiektywna) dotyczy jednostki wolnej od determinacji wewnętrznych bądź też zewnętrznych (wolność), posiada ona subiektywne znaczenie moralne, gdyż nie działa się w oczekiwaniu na rekompensatę albo z obawy przed karą, ale dlatego że ma się poczucie odpowiedzialności. Odpowiedzialność moralna dotyczy również świata, w którym się żyje (rodzina, funkcje zawodowe, działalność społeczna itd.) oraz aktywności politycznej. Uwarunkowania życia człowieka, będące w dużej mierze konsekwencją wspólnej pracy i relacji społecznych, są również przez niego kształtowane; stąd zaangażowanie w nie może mieć znaczenie moralne (Kowalski, 2007, s. 383-384).

W *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku* podkreślono cztery ujęcia odpowiedzialności w określeniu tego pojęcia. Ewa Albińska zauważa, że można wyróżnić następujące znaczenia terminu „odpowiedzialność” jako:

- obowiązek moralny lub prawny polegający na ponoszeniu konsekwencji swoich czynów – odpowiadać za siebie (łac. responseve), samoobrona przed sądem,
- cecha postępowania człowieka, będąca rezultatem sterowania tym postępowaniem w stosunku do innych i samosterowania własnym rozwojem,
- postawa samorealizacji, moralności, więzi społecznych,
- wartość moralna przejawiająca się w przeżyciach psychicznych człowieka (osobowego «ja») oraz w jego czynach (2004, s. 773).

W personalizmie odpowiedzialność odnoszona jest do wymiaru aksjologicznego, zwłaszcza do wartości człowieka jako osoby, jego godności, rozumności – mądrości, wolności i transcendencji. Odpowiedzialność to prawo i obowiązek, przeznaczenie, powołanie człowieka. Jest niezbywalnym przymiotem osoby ludzkiej, ponieważ tylko człowiek może być odpowiedzialny.

Aksjologiczną i normatywną podstawę odpowiedzialności stanowi wartość osoby.

Wyróżnia się odpowiedzialność pierwotną, rozumianą jako przymiot osoby (w pewnym sensie daną) i odpowiedzialność wtórną, powstającą na bazie praktyki ludzkiego działania, czynu – aktów czynienia odpowiedzialnym. Między tymi ujęciami/kategoriami istnieje związek o charakterze warunkującym/przyczynowo-skutkowym. Według J. Filka:

Akty czynienia odpowiedzialnym i pociągania do odpowiedzialności mają status możliwych wydarzeń społecznych i zgoła nie przynależą do istoty odpowiedzialności jako ontologicznej charakterystyki bytu ludzkiego. Człowiek znajduje się w sto-

sunku odpowiedzialności j nie dopiero jako sprawca określonego czynu, lecz jako człowiek; rozstrzygający jest tu charakter dokonanego przezeń czynu czy jego zaniechania, lecz samo usytuowanie człowieka w bycie (2003, s. 16).

Rozpatrując odpowiedzialność w ujęciu personalistycznym, należy przyjrzeć się ujęciu K. Wojtyły. Jego zdaniem odpowiedzialność ogniskuje wolną wolę, wolność, powinność sumienia, prawdę, świat wartości, działanie i jego efekt, relacje „ja-ty”, autorytet. Szczególną uwagę autor przywiązuje do związku tej wartości z miłością, co staje się ważną sprawą dla pracy pedagogicznej. Wszystkie te elementy są ze sobą integralnie związane, stanowią całość. Człowiek jest istotą rozumną i wolną. Wolność ta wyraża się w zdolności działania i jego efektach za które człowiek jest odpowiedzialny. Odpowiedzialność przejawia się zatem w działaniu człowieka, w jego dokonaniach. Wola jednostki, rozumiana jako zdolność samodzielnego odpowiadania na wartości tkwiące w przedmiotach, staje się czynnikiem integrującym działanie człowieka, orientując go ku transcendencji. Odpowiedzialność jest faktem wewnątrzsobowym, przeżywanym w integracji z sumieniem, decyzją, wolą – wolnymi wyborami.

Zdolność do wolnego wyboru wartości stanowi uzasadnienie odpowiedzialności i jednocześnie zobowiązanie. Wybierając wartość zawartą w przedmiocie działania, jesteśmy odpowiedzialni nie tylko za niego, ale również za nas samych, tzn. za wartość naszego działania. Łączą się w ten sposób dwie strony odpowiedzialności za przedmiot ora podmiot. Odpowiedzialność za wybraną wartość w przedmiocie i jej urzeczywistnianie w naszej osobowości staje się płaszczyzną budowania odpowiedzialności moralnej (Wojtyła, 2011, s. 213-214), a istotną funkcję w tym względzie pełni wolność.

Człowiek jako osoba znajduje się w różnych sytuacjach, a poprzez nie tkwi zawsze w polu odpowiedzialności ponoszonej w różnej mierze i na różnym poziomie. Odpowiada przed kimś za coś bądź za kogoś (Nowak 2000, s. 339). U podstaw tego zjawiska znajduje się struktura relacji. Jak podkreśla M. Nowak:

Istota ludzka jako osoba jest wpisana w „ty” innych osób, a w sensie ostatecznym i najwyższym w „Ty” Boga [...]. Jest włączona w relację z drugim „ty”. Od drugiego „ty” przychodzi do mnie „zawołanie”, wypowiedzenie „słowa”, które stwarza mi możliwość wyrażania istoty mojej egzystencji. Dopiero w takim kontekście „zawołania” i „udzielania odpowiedzi” zaczynam realizować „moją wolność”. Z zawołaniem i odpowiedzią łączy się kategoria „odpowiedzialności” (2000, s. 339).

Człowiek jako osoba ze swej istoty, tj. wielkiej wartości, godności, rozumności i wolności, powinien zawsze czuć się odpowiedzialny za urzeczywistnianie

własnego życia, za egzystowanie drugiego człowieka, z którym przyszło mu żyć i pracować, a także za dobra, które stworzył, i za świat metafizyczny.

Wielokrotnie już przywoływany w niniejszej pracy, M. Nowak, zwraca uwagę na dwa wymiary odpowiedzialności. Jego zdaniem

odpowiedzialność człowieka w swojej strukturze jest jakby dwuwymiarowa: jestem odpowiedzialny przed kimś, za coś lub za kogoś. Najwyższą zaś instancją jest tu moje istnienie, moja egzystencja. Jestem za nią odpowiedzialny w ostateczności przed Bogiem. Instancją tą nie może być ani jakaś «neutralna» siła rodzaju historii, natury czy kultury, ani też naród, społeczność czy państwo. Jest nią natomiast będące poza mną drugie «Ty». Wobec tej transcendentnej osobowej instancji jestem odpowiedzialny w moim sumieniu zarówno za własną egzystencję, jak też za wszystko, co istnieje i co spotykam w swoim życiu (osoby, inne istnienia oraz rzeczy) (2000, s. 343).

Jak zostało wcześniej powiedziane, odpowiedzialność jest kategorią moralną, aksjologiczną i społeczną. U jej podstaw znajduje się społeczny związek między czynem a konsekwencją, relacje międzyludzkie, przeżycia przedmiotu związane z aktem wyboru, dyspozycja ludzka do określonego wartościowania i działania.

Jest ona postawą człowieka i wielką wartością. Odpowiedzialność stanowi rdzeń moralnego doświadczenia człowieka (Wołoszyn, 1998, s.14).

W kontekście tego co wyżej zostało wskazane w zakresie odpowiedzialności należy podkreślić, że brak urzeczywistnienia przez młodych ludzi wartości odpowiedzialności stanowi przyczynę podjęcia wobec nich procesu resocjalizacji. Stąd wspomaganie osób w urzeczywistnianiu tej wartości staje się priorytetowym zadaniem. Zasadnym więc staje się podjęcie szczegółowych zadań w tym zakresie. Ich zakres przedstawia się następująco:

- kształtowanie orientacji myślowych:
 - zamiar – decyzja – realizacja – skutki - wina;
 - świadomość – wolność – przyczynowość wartości – wola ich osiągnięcia;
 - relacje człowieka – wolność – poczucie odpowiedzialności – możliwość autonomicznego działania – konsekwencje (Dydzik, 1995, s. 135);
- rozwijanie poczucia odpowiedzialności;
- stwarzanie szans działań moralnie wartościowych;
- formowanie w resocjalizowanym wrażliwego sumienia;
- wspomaganie resocjalizowanych w odzyskiwaniu swojej odpowiedzialności za... i przed...;
- wspomaganie resocjalizowanych w samowychowaniu, samodoskonaleniu, autoformacji;

- dostarczanie instrumentów wartościowania siebie według kryterium odpowiedzialności;
- stwarzanie resocjalizowanym przestrzeni wolności;
- dawanie świadectwa urzeczywistniania odpowiedzialności – bycie człowiekiem odpowiedzialnym.

Podstawowe osiągnięcie będzie wyrażać się w zrozumieniu przez resocjalizowanych, że bez odpowiedzialności nie ma człowieka, jego wielkiego Być. Nie ma rozwoju w perspektywie dobra, a także, świata, w którym urzeczywistniania jest wielka godność człowieka i jego wartość, a tym samym godność resocjalizowanego i jego wartość.

MIŁOŚĆ

Miłość jest najwyższą wartością w życiu człowieka. Odnosząc tę wartość do sytuacji resocjalizowanych staje się ona najważniejszą wartością do odzyskania w ich życiu.

Miłość jest celem życia, szczytem i centrum dojrzałości osobowościowej. W literaturze występują jej różne ujęcia. Stanowi przedmiot analiz filozoficznych, teologicznych, psychologicznych, socjologicznych i pedagogicznych. Wyodrębnia się różne rodzaje miłości i wskazuje drogi jej urzeczywistniania. W ujęciach definicyjnych podkreśla się afirmację osoby, ukierunkowanie na dobro, moc jednoczącą z drugim człowiekiem. Wskazuje się węższe i szersze znaczenie tego – pojęcia, aspekt uczuciowy i aspekt postaw oraz zachowań.

W *Słowniku współczesnego języka polskiego* miłość określona została jako

głębokie uczucie do drugiej osoby, połączone zwykle z silnym pragnieniem stałego obcowania z nią i chęcią obdarzania jej szczęściem, któremu (głównie w relacji kobieta-mężczyzna) towarzyszy pociąg fizyczny do osoby będącej obiektem tego uczucia; silne przywiązanie do kogoś i gotowość do bezinteresownego oddania się, służenia komuś (Dunaj, 1996, s. 522).

W *Encyklopedii aksjologii pedagogicznej* miłość definiowana jest jako

akt sfery pożądawczo-wolitywnej, polegający na afirmacji osoby oraz chceniu dla niej dobra; podstawowy akt woli nakierowany na dobro jako cel i motyw ludzkiego działania; w znaczeniu szerszym oznacza podstawowy przejaw dążenia każdego bytu od właściwego mu (lub poznanego dobra); zawarta w bytach moc pozwalająca im jednoczyć się z doskonalącym je (bytowo) dobrem; w rozumieniu potocznym odnosi się do międzyosobowej więzi o podłożu uczuciowym (Gudaniec, 2016, s. 592).

W *Wielkiej encyklopedii Jana Pawła II – Encyklopedii nauczania moralnego* miłość ujęta jest jako cnota teologalna. W źródle tym czytamy:

Miłość – (gr. eros, agape; łac. amor, caritas) cnota teologalna mająca szczególne znaczenie dla sensu wszystkich cnót (por. i Kor 13, 8). Polega ona na miłowaniu Boga ponad wszystko i ze względu na Niego samego oraz na miłowaniu bliźniego ze względu na Boga (Dziuba, 2014, s. 336).

Autor rozwija pojęcie miłości, ukazując jej chrześcijański wymiar, podkreślając, że:

Jezus oba te przykazania połączył w jedno (por. Mk 12, 29-31). Miłość powinna obejmować także nieprzyjaciół (por. Mt i 43-48). Jako największe przykazanie miłości może doprowadzić do daru życia za innych, tak jak to się stało z Jezusem Chrystusem (por. J 5, 13; 11 3, 16). Motywem miłości bliźniego jest sam Bóg, który obdarza duchem miłości (por. Rz 5, 5). Jej źródłem i wzorem jest wewnętrzne życie Trójcy Świętej. Miłość posiada wartości dla doczesnej i eschatologicznej przyszłości człowieka (Dziuba, 2014, s. 336).

Ten skrótowy przegląd słownikowych i encyklopedycznych ujęć miłości wskazuje na złożoność, wieloaspektowość tego zagadnienia. Wartość ta jest przedmiotem naukowych penetracji w filozofii teologii, psychologii, socjologii i pedagogice. Każda z tych dyscyplin poszukuje własnej koncepcji miłości i podejmuje próbę tworzenia teoretycznych przesłanek oraz budowania teorii.

W chrześcijańskim ujęciu miłości centrum jej i źródło stanowi Bóg, który i sam jest Miłością i z miłości stworzył i stwarza wszystkie byty. Tak rozumianą miłość określa się greckim terminem agape bądź łacińskim caritas. Stanowi ona i czynnik integrujący z Bogiem, i z każdym człowiekiem (Gudaniec, 2016, s. 593).

Integralne ujęcie miłości znajdujemy u G. Marcela. W centrum tej koncepcji znajduje się osoba, której pełnia człowieczeństwa ujawnia się przez miłość. „Najwyższym przejawem bytowania człowieka i szczytem jego osobowej doskonałości jest akt darowania siebie drugiemu w miłości, akt całkowicie bezinteresownej afirmacji drugiej osoby, w którym człowiek spełnia się jako osobowy, znajdując sensowność swego życia i działania” (Gudaniec, 2016, s. 595).

W personalizmie etycznym miłość jest nierozzerwalnie związana z aksjologią i moralnością człowieka jako osoby, z jego antropologią. Jak podkreśla A. Maj:

Z antropologicznego punktu widzenia zjawisko miłości rozpatruje się w odniesieniu do jej podstawy, którą stanowi natura człowieka. W analizach podkreśla się on-

tologiczną, psychologiczną i duchową zdolność człowieka do miłości. Ekspozuje się ludzką pełnowymiarowość miłości, która nie tylko jest uniesieniem uczuć, lecz przede wszystkim działaniem i trwałą postawą. Miłość ogarnia uczucia człowieka oraz wolę i uzdalnia ją do działania, a także inspiruje sferę intelektualną; jest doświadczeniem całego człowieka. Z jednej strony spełnia człowieka, z drugiej rodzi poczucie jego szczęścia (Maj, 2009, s. 277; zob. Gudaniec, 2016, s. 592-599).

Pogłębienia problemu integralności w rozumieniu miłości dokonuje K. Wojtyła. W jego koncepcji miłość jest przymiotem osoby ludzkiej obok godności, rozumności – mądrości, wolności, odpowiedzialności i transcendencji. Według Ojca Świętego kochanie/miłowanie człowieka obliuguje go do sformułowania podstawowego zadania, które warunkuje postrzeganie/rozumienie wartości ludzkiej. Jan Paweł II w UNESCO apelował o integralne patrzenie na człowieka, o jego afirmację i wymaganie miłości, aby

do końca i integralnie widzieć człowieka jako szczególną, samoistną wartość, jako podmiot związany z osobową transcendencją. Trzeba tego człowieka afirmować dla niego samego, nie dla jakiegokolwiek racji i względów – jedynie dla niego samego. Trzeba tego człowieka po prostu miłować dlatego, że jest człowiekiem – trzeba wymagać od niego miłości ze względu na szczególną godność jaką posiada (Jan Paweł II, 1985, s. 728-729).

Według K. Wojtyły „miłość w profilu obiektywnym jest faktem międzyosobowym, jest wzajemnością i przynależnością opartą o jakąś wspólnotę dobra – jest więc zawsze zjednoczeniem dwojga osób, a może stać się ich przynależnością” (Wojtyła, 2019, s. 116).

Miłość musi być odpowiedzialna za siebie i drugiego człowieka, stąd erotyczny popęd staje się przedmiotem odpowiedzialności i powinien być odnoszony do wartości człowieka – jego godności.

Rozpatrując personalistyczne ujęcie tej wartości, zasadnym staje się przedstawienie jej określenia w koncepcji Cz. S. Bartnika. Jego zdaniem „miłość jest całoosobowym zwróceniem się istoty rozumnej, wolnej i twórczej ku drugiej osobie lub społeczności [...] dla ich dobra [...], a ostatecznie w celu spełnienia naszej osoby w innych, a innych w nas” (Bartnik, 2003, s. 579).

W powyższym kontekście priorytetowym zadaniem dla prowadzących resocjalizację jest odpowiedź na pytania:

- co stało się z miłością resocjalizowanych;
- jaką pozycję i funkcję pełni drugi człowiek w relacjach interpersonalnych osób resocjalizowanych;
- jaka tkwi siła w resocjalizowanych, która ich jednoczy z drugim człowiekiem?

Odpowiedzi na powyższe pytania implikują zakres zadań stojących przed osobami prowadzącymi resocjalizację. Do nich należy zaliczyć:

- uczyć odkrywać i zgłębiać poprzez dar z siebie miłość bliźniego;
- rozwijać bezinteresowność;
- uczyć poszanowania własnej godności i drugiego człowieka;
- uczyć przychodzić w darze drugiemu człowiekowi;
- uczyć integrować miłość z odpowiedzialnością;
- uczyć gotowości służby drugiemu człowiekowi, wspólnocie, ojczyźnie;
- wspomagać w rozwoju duchowym;
- wspomagać w zrozumieniu, że miłość jest:
 - przymiotem osoby ludzkiej;
 - podstawą życia naturalnego i nadprzyrodzonego;
 - czynnikiem motywującym do działania, a tym samym wpływającym na rozwój człowieka;
 - źródłem rozwoju duchowego, siły i energii duchowej;
 - nośnikiem pokoju, szczęścia, dobra, odpowiedzialności;
 - źródłem poznania i zrozumienia siebie i odnalezienia sensu własnego życia;
 - czynnikiem integracji intelektu, woli, decyzji, odpowiedzialności, uczuć;
 - antidotum na samotność, pustkę, alienację;
 - przeżyciem integralnym;
 - sposobem istnienia człowieka;
 - siłą pragnienia dobra i szczęścia dla drugiej osoby;
 - siłą duchową skłaniającą człowieka ku doskonałości;
- stwarzać przestrzeń urzeczywistniania wartości miłości względem siebie i drugiego człowieka;
- dawać świadectwo względem siebie i drugiego człowieka, który kocha.

TRANSCENDENCJA

Wymienione przymioty osoby ludzkiej: godność, rozumność, mądrość, wolność, odpowiedzialność, zdolność do miłości skupiając się jak w soczewce w transcendencji, integrują się a przez to warunkują transcendencję. Najogólniej jest ona rozumiana jako przekraczanie człowieka, tego co przyziemne, materialne, cielesne oraz stawianie sobie wyższych celów, które będą/prowadzą ku pełni człowieczeństwa.

W Małym słowniku terminów i pojęć filozoficznych czytamy:

Transcendencja po pierwsze, w przeciwieństwie do „immanencji”, oznacza status tego, co znajduje się poza lub ponad badaną dziedziną, danymi bytami, i co posiada

różną od nich naturę, a więc np. Bóg wobec świata i świadomości (ujęcie metafizyczne). Po drugie, wskazuje na wszystko to, co jest zewnętrzne wobec aktu świadomości lub poznającego podmiotu, co wykracza poza świadomość (ujęcie teoriopoznawcze). Prócz tych dwóch głównych znaczeń termin „transcendentny” tłumaczy się jeszcze, zgodnie z tradycją kantowską, jako znajdujący się poza zasięgiem doświadczenia (metafizyczny, noumenalny), a w myśli Heideggera – jako wznoszący się ponad poziom, na jakim się znajduje, in. przewyższający siebie (Podsiad i Więckowski, 1993, s. 402-404).

Etymologiczne rozumienie słowa transcendencja

wskazuje na przekraczanie jakiegoś progu czy jakiejś granicy (trans-scandere). Może tu chodzić o przekraczanie granicy podmiotu ku przedmiotowi, co zachodzi na różny sposób w tzw. aktach intencjonalnych. W inny sposób dokonuje się to przekroczenie granicy podmiotu w aktach poznawczych, w inny sposób w chceniach, które mają charakter dążeń (Wojtyła, 2011, s. 123).

Karol Wojtyła, który kontynuuje tę myśl, sięga jeszcze dalej, mówiąc:

Przekraczanie granicy podmiotu ku przedmiotowi, czyli intencjonalność, można określić jako transcendencję poziomą. Nie o nią jednakże chodzi nam przede wszystkim [...] gdy mowa o transcendencji osoby w czynie. Jest to transcendencja, którą zawdzięczamy samostanowieniom transcendencja przez sam fakt wolności, bycia wolnym w działaniu – a nie tylko przez intencjonalne skierowanie chcen w stronę właściwego im przedmiotu wartości – celu. Można by tę transcendencję w odróżnieniu od tamtej, którą określiliśmy jako poziomą, określić jako pionową. Tak pojęta transcendencja jako właściwość dynamizmu osoby tłumaczy się właśnie poprzez porównanie do dynamizmu natury (2011, s. 123-124).

Przedstawiona przez K. Wojtyłę wykładnia rozumienia transcendencji opiera się na metafizyce osoby.

Karol Wojtyła wyróżnia kilka sensów terminu „transcendencja”. Jako pierwsze wskazuje znaczenie związane z metafizyką i teorią poznania (2011, s. 123-124). Wyraża się ono w tzw. transcendentaliach, które zawierają najbardziej ogólne określenia rzeczywistości, takie jak: byt, prawda, dobro, piękno. Kolejnym jest teoriopoznawcze określenie transcendencji, które wskazuje na charakterystyczne

dla aktów ludzkiego poznania przekraczanie podmiotu, na wychodzenie poza podmiot poznający w kierunku przedmiotu. Ten rodzaj transcendencji Wojtyła nazywa transcendencją poziomą. W jej zakres włącza także akty wolitywne, poprzez które człowiek również przekracza siebie w kierunku rzeczywistości zewnętrznych. Zatem transcendencja pozioma, o której mówi Wojtyła, ma dwa wymiary: jest to transcendencja

poznawcza i wolitywna. Wprawdzie w inny sposób dokonuje się przekraczanie granic podmiotu w aktach poznawczych, a w inny w aktach chcenia, czyli aktach dążeniowych, ale i w jednym, i w drugim przypadku następuje przekroczenie podmiotu – poprzez te akty intencjonalne w stronę przedmiotu (Sroczyński, 2019, s. 92; zob. Wojtyła, 2011, s. 109).

Oprócz transcendencji poziomej K. Wojtyła wyróżnił również pionową.

Jest to transcendencja istniejąca przez sam fakt wolności (samostanowienia), bycia wolnym w działaniu – a nie tylko przez intencjonalne skierowanie aktów poznawczych czy też chcen w stronę jakiegoś przedmiotu. Na innym miejscu Wojtyła określa ten rodzaj transcendencji jako nadrzędność «ja» w stosunku do swoich czynów, a także zależność «ja» od samego siebie i od prawdy. Oprócz transcendencji pionowej w porządku wolitywnym, mówi o transcendencji pionowej w porządku poznawczym. Wyraża się ona w fakcie nadrzędności «ja» w stosunku do przedmiotów poznania. Wyższość tę zawdzięcza prawdzie i dynamicznemu do niej odniesieniu. Te obie transcendencje pionowe, w porządku poznawczym i wolitywnym, Wojtyła uważa za szczególne *signum distinctivum* bytu ludzkiego (Sroczyński, 2019, s. 93; zob. Wojtyła, 2011, s. 162).

Priorytetowym zadaniem staje się rozwijanie w resocjalizowanych zespołu zdolności:

- do poznawania prawdy;
- do miłości;
- do wolności;
- do religijności;
- do poszanowania swej godności;
- do przekraczania granic swoich słabości.

Kolejnym ważnym zadaniem jest stwarzanie szans spełniania przez resocjalizowanych czynów. Do szczegółowych zadań należy również wspomaganie resocjalizowanych w odkrywaniu swoich mocnych i słabych stron osobowości, a co się z tym wiąże, pomoc w rozwijaniu mocnych stron i redukowaniu słabych.

Wiodącym zadaniem jest pomaganie resocjalizowanym w rozwoju duchowym. Wiąże się to z rozwijaniem dynamizmów osoby: sprawności, samostanowienia, sumienia, odpowiedzialności, świadomości i samowiedzy (Wojtyła 2011, s. 217-218).

Szczególnie ważne w transcendencji jest doświadczenie dobra, pozwala bowiem resocjalizowanym uchwycić moment przekraczania siebie. Punktem wyjścia w tym doświadczeniu stanowi spotkanie z drugim człowiekiem, wyjście mu naprzeciw. Stanowi to priorytetowe zadanie adresowane do osób prowadzących resocjalizację.

BIBLIOGRAFIA

- ADAMSKI, F. (2005). Wprowadzenie. Personalizm – filozoficzny nurt myślenia o człowieku i wychowaniu. W: F. Adamski (red.), *Wychowanie personalistyczne. Wybór tekstów* (s. 9-21). Kraków: WAM.
- ALBIŃSKA, E. (2004). Odpowiedzialność. W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. III (s. 773-781). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- BALTES, P., GLÜCK J., KUNZMANN U. (2004). Mądrość. Jej struktura i funkcja w kierowaniu pomyslnym rozwojem w okresie całego życia (tł. M. Szuster). W: J. Czaplinski (red.), *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnotach człowieka*. Warszawa: PWN.
- BARTNIK, Cz. S. (2003). *Dogmatyka katolicka*. T. II. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- CHAŁAS, K., ŁOBACZ, M. (2020). *Przymioty osoby ludzkiej. Edukacja aksjologiczna i wychowanie ku wartościom*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- CHEŁODNA-BŁACH I. (2016). Odpowiedzialność. W: K. Chałas, A. Maj (red.), *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej* (s. 670-672). Radom: Polwen.
- CHUDY W. (1996). Prawda człowieka i prawda o człowieku. W: K. Popielski (red.), *Człowiek – Wartość – Sens. Studia z psychologii egzystencji: logoteoria i nooteoria, logo terapia i nooterapia* (s. 129-148). Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- DYDZIK, W. (1995). Jednostkowa i społeczna odpowiedzialność za los oraz sens życia każdego człowieka. W: T. Frąckowiak, J. Modrzejewski (red.), *Socjalizacja a wartości (aktualne konteksty)*. Poznań: Eruditus.
- DZIUBA, A. F. (2014). Miłość. W: A. Zwoliński, J. Nagórny, K. Jeżyna, E. Sakowicz (red.), *Wielka encyklopedia nauczania Jana Pawła II* (s. 336-343). Radom: Polwen.
- FILEK, J. (2003). *Filozofia odpowiedzialności XX wieku*. Kraków: Znak.
- GUDANIEC, A. (2016). Miłość. W: K. Chałas, A. Maj (red.), *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej* (s. 592-599). Radom: Polwen.
- HERBERT J. (2008). Mądrość. W: E. Ziemann (red.), *Encyklopedia katolicka*. T. 12 (kol. 309-310). Lublin: TN KUL.
- HESSEN, S. (1997). *Podstawy pedagogiki*. Warszawa: Żak.
- JAN PAWEŁ II. (1985). *List do młodych całego świata „Parati Semper” Ojca Świętego Jana Pawła II z okazji Międzynarodowego Roku Młodzieży*, 31 marca 1985. Rzym.
- JAN PAWEŁ II. (1980). W imię przyszłości kultury. Przemówienie Ojca Świętego w siedzibie UNESCO z VI 1980, W: Jan Paweł II. *Nauczanie papieskie*. T. III. (s. 728-729). Poznań-Warszawa: Pallotinum.
- KOWALSKI, J. (2007). Odpowiedzialność moralna. W: A. Zwoliński, J. Nagórny, K. Jeżyna, E. Sakowicz (red.), *Wielka Encyklopedia Nauczania Jana Pawła II* (s. 383-386). Radom: Polwen.
- KRĄPIEC, M. A. (2008). Wolność. W: M. A. Krąpiec (red.), *Powszechna encyklopedia filozofii*. T. 9. Lublin: Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu. www.ptta.pl/pef/pdf/w/wolnosc.pdf (dostęp: 20.12.2022).
- PODSIAD, A. i WIĘCKOWSKI Z. (oprac.), (1993). *Mały słownik terminów i pojęć filozoficznych*. Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax”.
- MAJ, A. (2009). Miłość. W: K. Chałas, A. Maj, J. Mariański. *Wychowanie ku wartościom religijnym. Elementy teorii i praktyki*. T. IV. (s. 275-288). Lublin-Kielce: Wyd. Jedność.
- MARIAŃSKI, J. (2017). *Godność ludzka – wartość ocalana? Studium socjopedagogiczne*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.

- MARYNIARCZYK, A. (1999). Czym jest ludzka wolność?. *Pedagogia Christiana*, 3, 5-18.
- MATULKA, Z. (1997). Wychowanie do wolności jako podstawowy problem pedagogiczny. W: M. Nowak, T. Kukołowicz (red.), *Pedagogika ogólna. Podstawowe problemy aksjologiczne* (s. 243-250). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- NAJDER-STEFANIAK, K. (2016). Twórczość. W: K. Chałas, A. Maj (red.), *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej* (s. 1183-1188). Radom: Polwen.
- MAZUREK, F. J. (2001). *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- NOWAK, M. (2019). Pedagogika personalistyczna. W: Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*. T. 1 (s. 232-247). Warszawa: PWN.
- NOWAK, M. (2000). *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- OKOŃ, W. (2007). *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- OLSZÓWKA, J. *Roztropność i jej rola w życiu religijno-moralnym*. www.katolik.pl/roztropnosc-i-jej-rola-wzyciu-moralnym,687,416,cz.html (dostęp: 20.05.12).
- PODREZ, E. (1993). Godność człowieka. W: W. Piwowarski (red.), *Słownik katolickiej nauki społecznej* (s. 54-55). Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax”.
- POMYKAŁO, W. (1998). Mądrość. W: W. Szewczuk (red.), *Encyklopedia psychologii*. Warszawa: Fundacja Innowacja.
- DUNAJ, B. (red.) (1996). *Słownik współczesnego języka polskiego*. Warszawa: Wilga.
- SROCZYŃSKI, P. (2019). Transcendencja osoby ludzkiej w refleksji filozoficznej kardynała Karola Wojtyły. *Polonia Sacra*, 23(1), 87-101.
- SZOSTEK, A. (1998). *Wokół godności, prawdy i miłości*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- TCHORZEWSKI, A. M. (2008). *Wstęp do teorii wychowania*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum.
- WOJTYŁA, K. (2019). *Miłość i odpowiedzialność*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- WOJTYŁA, K. (2011). *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- WOŁOŻYŃ, W. (1998). Istota odpowiedzialności. W: A. M. Tchorzewski (red.), *Odpowiedzialność jako wartość i problem edukacyjny* (s. 11-18). Bydgoszcz: Wers.

PRZYMIOTY OSOBY LUDZKIEJ W CENTRUM PROCESU RESOCJALIZACJI
– PERSPEKTYWA OSIĄGNIĘĆ WYCHOWAWCZO-DYDAKTYCZNYCH

STRESZCZENIE

U podstaw analiz znajduje się teza: nie ma wychowania bez koncepcji człowieka, także nie ma resocjalizacji bez przyjęcia koncepcji człowieka. Przyjęcie koncepcji człowieka warunkuje cele, treści, metody, formy i rzutuje na efekty wychowawczo-dydaktyczne. Powstaje więc pytanie: jaką koncepcję człowieka przyjąć w perspektywie osiągania pełni człowieczeństwa. Powstaje pytanie: W czym wyraża się fenomen osoby? Marian Nowak, rozpatrując fenomen osoby, sens i znaczenie istnienia osobowego w świetle interpretacji R. Guaraniego, stawia dwa zasadnicze pytania: co to

jest osoba? Udziela na nie odpowiedzi: „Osoba jest istnieniem uformowanym na podstawach wewnętrzności, zdeterminowanym przez ducha i działającym w duchu”.

Drugie pytanie brzmi: Kto to jest osoba? Odpowiedź brzmi: „osoba to „ja” tzw. istnienie uformowane, wewnętrznie twórcze, jeśli jest w sobie i dysponuje sobą”.

W kontekście tematu przedstawionego opracowania na uwagę zasługują przymioty osoby: godność, rozumność, mądrość, wolność, odpowiedzialność, zdolność do miłości i transcendencji.

Umieszczanie ich w centrum procesu resocjalizacji implikuje uczynienie z nich zadań, treści, efektów tego procesu.

Poniżej dokonana zostanie skrótowa analiza przymiotów osoby w aspekcie powyżej wskazanych elementów procesu resocjalizacji.

Słowa kluczowe: przymioty osoby ludzkiej; proces resocjalizacji; wychowanie.

THE QUALITIES OF A PERSON AT THE CENTER OF THE REHABILITATION PROCESS - A PERSPECTIVE OF EDUCATIONAL AND DIDACTIC ACHIEVEMENTS

SUMMARY

At the basis of the analysis there is the thesis: there is no upbringing without the concept of a person, also there is no re-socialization without adopting the concept of a person. The adoption of the concept of man determines goals, content, methods, forms and affects the educational and didactic effects. Thus, the question arises: what concept of man to adopt in the perspective of achieving the fullness of humanity. The question arises: how is the phenomenon of the person expressed?

Marian Nowak, considering the phenomenon of the person, the meaning and significance of personal existence in the light of R. Guaralini's interpretation, poses two fundamental questions: what is a person? He gives the following answers to them: “A person is an existence formed on the basis of interiority, determined by spirit and acting in spirit”.

The second question is: who is a person? The answer is: “a person is the “I” so-called existence formed, intrinsically creative, if it is in itself and disposes of itself”.

In the context of the topic of the presented study, the qualities of a person deserve attention: dignity, reasonableness, wisdom, freedom, responsibility, capacity for love and transcendence. Placing them at the center of the process of rehabilitation implies making them tasks, content and effects of this process.

The following will be a brief analysis of the qualities of a person in terms of the above indicated elements of the process of resocialization.

Keywords: qualities of a person; process of resocialization; upbringing.